

Kultúrne dedičstvo a globalizácia: Príbeh jednej lokality UNESCO

Alexandra Bitušíková

Doc. PhDr. Alexandra Bitušíková, PhD.
Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií
Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
Cesta na amfiteáter 1
974 01 Banská Bystrica
e-mail: alexandra.bitusikova@umb.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2014, 2:1:9-18

This paper examines the influence of globalization on cultural heritage, focusing on the role of UNESCO as the primary initiator and creator of international agreements on the protection of cultural heritage. On one hand, UNESCO is a defender of cultural heritage from globalization, on the other, it is a strong global player who determines and enforces individual policies and practices in the field of the protection of cultural heritage all over the world. The first part of this paper examines selected opinions of experts on the issue of globalization and cultural heritage. The second part is a case study presenting the results of empirical research conducted in Vlkolínec, a UNESCO World Heritage Site since 1993, which aimed to analyze the effect the inclusion of the village in the World Heritage List had on the everyday lives of its inhabitants and the village itself.

Key words

cultural heritage, globalisation, UNESCO, UNESCO World Heritage Site, Vlkolínec

Teoretické východiská

Kultúrne dedičstvo Slovenska v celej jeho komplexnosti predstavuje snáď najväčšie bohatstvo slovenského národa, jeho národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky. Tradičná ľudová kultúra je významnou a neodmysliteľnou súčasťou tohto dedičstva. Je to stredo európska kultúra formovaná rôznymi historickými, geografickými, kultúrnymi, jazykovými, etnickými a religióznymi vplyvmi, ktoré prispeli k jej nezvyčajnej pestrosti. Práve táto pestrosť je jej najväčšou hodnotou, devízou, ktorú treba uchovať pre nasledujúce generácie, ale je zároveň silnou atrakciou pre turistov z celého sveta a príležitosťou pre lokálny a regionálny rozvoj.

Je začiatok druhej dekády 21. storočia. Vo väčšine európskych krajín tradičná ľudová kultúra vo svojej prirodzenej podobe neexistuje a rozvíja sa len vo forme folklorizmu, t. j. vo forme druhotného a väčšinou scénického života a prezentácie tradičných kultúrnych prejavov. Na Slovensku v mnohých regiónoch ešte existuje prirodzené prostredie, kde tradičná ľudová kultúra žije a rozvíja sa prostredníctvom prenosu z generácie na generáciu, ale všade sledujeme silný vplyv rôznych globalizačných tlakov, ktoré ohrozujú najmä formu prejavov tradičnej ľudskej kultúry.

Globalizácia sa v súčasnosti často vníma ako negatívny fenomén – ako hrozba alebo unifikačný faktor, ktorý ohrozuje národné záujmy a národnú kultúru, vedie k stieraniu kultúrnych rozdielov, ku kultúrnej homogenizácii. Na druhej strane stoja

optimistické vízie globalizácie. Zdôrazňujú možnosti, ktoré globalizácia prináša a dokazujú, že práve vďaka globálnym procesom dochádza k oživeniu a posilneniu lokálnych ekonomík, kultúr a identít, k podpore sociálnej kohézie, k vzniku nových kultúrnych reprezentácií, identít a foriem a k rastu diverzity ako zdroja nových ekonomických príležitostí.

Kultúrne dedičstvo hrá dôležitú úlohu v procese globalizácie. David Lowenthal tvrdí, že žijeme v ére novej populárnej viery – kultu dedičstva. Podľa neho je dedičstvo ako doktrína povinné. Nemožno ho spochybňovať, lebo znamená príslušnosť k rodine, komunite, národu, rase. Nepatrí sa odmietiť ho, ale treba ho akceptovať a prenášať ďalej.¹ Dedičstvo je všade: v správach, vo filmoch, na trhu... Je hlavným prostriedkom patriotizmu a primárnou atrakciou turizmu. Všade, kde sa človek pohne, narazí na nejaké miesto kultúrneho dedičstva.² Kultúrne dedičstvo je fenoménom, ktorý síce reprezentuje rôzne národné (regionálne, lokálne) kultúry, zároveň však prekračuje národné hranice, je subjektom legálneho aj ilegálneho medzinárodného obchodu, hlavným komponentom priemyslu zvaného svetový turizmus, cieľom deštrukcie počas konfliktov. Samotné kultúrne dedičstvo možno z tohto pohľadu považovať za globálny fenomén.³ Hlavným aktérom, ktorý už desaťročia podporuje globálnu víziu kultúrneho dedičstva, je Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, známa ako UNESCO.

UNESCO je iniciátorom a tvorcom početných medzinárodných dohovorov o ochrane kultúrneho dedičstva. Prvým známym dokumentom zahŕňajúcim aj tradičnú a ľudovú kultúru je Dohovor o ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva (1972). Na jeho základe bol definovaný vznik a podmienky zápisu do Zoznamu svetového dedičstva, ktorý ratifikovalo 190 štátov sveta (údaj zo septembra 2012). Po ňom nasledovali Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru (1989), Všeobecná deklarácia UNESCO o kultúrnej rozmanitosti (2001), Vyhlásenie majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva ľudstva (2001), Dohovor o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva (2003) a Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov (2005). V príspevku sa budem zaoberať najmä problematikou pamiatok kultúrneho dedičstva, ktoré sú zapísané do Zoznamu svetového dedičstva. V súčasnosti (2013) zoznam obsahuje 981 pamiatok v 160 krajinách sveta, z ktorých prevažnú väčšinu (759) tvoria kultúrne pamiatky. Slovensko má na Zozname svetového dedičstva zapísaných sedem pamiatok, z toho päť spadá do kategórie kultúrnych pamiatok a dve do kategórie prírodných pamiatok (Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia; Levoča, Spišský hrad a okolie; Vlkolínec; historické jadro mesta Bardejov; drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka; jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu; pralesy v Národnom parku Poloniny a v pohorí Vihorlat).

¹ LOWENTHAL, David. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge University Press, 1998, s. 1-2.

² LOWENTHAL, ref. 1, s. xiii.

³ LABADI, Sophia – LONG, Colin. *Heritage and Globalisation*. London and New York : Routledge, 2010, s. 2.

Napriek tomu, že dnes nikto nespochybňuje dôležitú úlohu, ktorú UNESCO zohralo a stále zohráva v úsilí o ochranu a udržateľné využitie kultúrneho dedičstva, existuje mnoho štúdií, v ktorých rôzni autori kriticky hodnotia úlohu tejto organizácie v oblasti medzinárodného manažmentu a ochrany kultúrneho dedičstva. UNESCO vo väčšine oficiálnych dokumentov a dohôd vystupuje ako obranca kultúrneho dedičstva pred globalizáciou, avšak samotná inštitúcia je globálnym aktérom, ktorý definuje a určuje programy, stratégie, procesy, procedúry a praktiky ochrany a využitia dedičstva na celom svete. Zoznam svetového dedičstva vznikol vďaka UNESCO v procese globalizácie a stal sa súčasťou globálneho turizmu.⁴ Kritici vytýkajú Zoznamu UNESCO prílišný europocentrizmus, čoho prejavom je, že približne polovica pamiatok na zozname je umiestnená v Európe.⁵ Lowenthal už v roku 1998 napísal, že Európania hodnotia svoje národné dedičstvo ako nadradené, a tak automaticky globálne.⁶ V kritikách sa spomína aj globálna moc organizácie UNESCO a jej štandardizujúce praktiky, ktoré sa snažia diktovať napríklad jednotné reštaurátorské a konzervačné metódy, definície hodnôt dedičstva, odporúčania národným politikám o hmotnom i nehmotnom kultúrnom dedičstve, jeho manažovaní, ochrane a využívaní.⁷

Mocenské vzťahy medzi UNESCO-m a národnými štátmi vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu tiež vyvolávajú mnoho otáznikov. Hoci je Zoznam svetového dedičstva ľudstva UNESCO významným projektom a produktom globalizácie, všetky lokality zo zoznamu a všetky národné vlády ho nadšene využívajú v posilnení imidžu národného kultúrneho statusu a v podpore turizmu s cieľom ekonomického zisku.⁸ Ako konštatoval americký antropológ Michael Herzfeld na adresu UNESCO a jeho programov, zatiaľ čo globálna mobilizácia do istej miery potláča nacionalizmus, môže ho zároveň podnecovať.⁹ Nacionalizmus určuje a formuje spôsob, akým jednotlivé národné štáty reagujú na globálne procesy a vstupujú do interakcie s globálnymi aktérmi, ako napríklad UNESCO. Kto má teda kontrolu nad dedičstvom? UNESCO, národné vlády alebo lokality, v ktorých sa pamiatky nachádzajú?

Výskum kultúrneho dedičstva v dnešnej dobe nadobúda nové dimenzie. Kým v minulosti sa sústreďoval na samotné lokality, miesta a objekty zaujímavých pamiatok kultúrneho dedičstva, v súčasnosti sa rozsah výskumných záujmov značne rozšíril. Sociálna a kultúrna antropológia sa zaujíma o dynamiku procesu identi-

⁴ LABADI – LONG, ref. 3, s. 20.

⁵ CLEERE, Henry. The Uneasy Bedfellows: Universality and Cultural Heritage. In: *Destruction and Conservation of Cultural Property*. Layton, R. – Stone, P. G. – Thomas, J. (eds.). London – New York : Routledge, 2001, s. 22-29.

⁶ LOWENTHAL, ref. 1, s. 239

⁷ LOGAN, William S. Globalising Heritage. World Heritage as a manifestation of Modernism, and Challenges from the Periphery. In: *Twentieth Century Heritage: Our Recent Cultural Legacy. Proceedings of the Australian ICOMOS National Conference 2001, 28 November – 1 December 2001*. Jones, D. (ed.). Adelaide, Australia : University of Adelaide and Australia ICOMOS, 2001, s. 21-35.

⁸ TURTINEN, Jan. *Globalising Heritage – On UNESCO and the Transnational Construction of a World Heritage*. Stockholm : SCORE (Stockholm Center for Organisational Research), Rapportserie No. 12, 2000, s. 1-2.

⁹ HERZFELD, Michael. Mere Symbols. *Anthropologica*, 50, 2008, s. 146-155.

fikácie a manažmentu kultúrneho dedičstva, o indikátory a kritériá určovania pamiatok kultúrneho dedičstva, o aktérov v tomto procese od globálnych inštitúcií cez štátne orgány, samosprávy, neziskové a dobrovoľnícke inštitúcie, expertov až po jednotlivcov, ako aj o spôsoby využitia kultúrneho dedičstva v súčasnom globalizovanom svete. Napríklad Daniel Fabre a Anna Iuso si vo svojej knihe *Les monuments son habités* kladú zaujímavú otázku, ako obývať historické pamiatky. Ako žiť „v dedičstve“ (t. j. lokalite, ktorá je vyhlásená za pamiatku kultúrneho dedičstva, pozn. autorky), ak ho jeho samotní obyvatelia za dedičstvo nepovažujú.¹⁰ Práve táto otázka môže slúžiť ako základná hypotéza pre sledovanie rozvoja liptovskej lokality Vlkolínece, ktorá je jednou zo slovenských pamiatok na Zozname svetového dedičstva UNESCO. Aké sú mocenské vzťahy medzi osadou (mestskou časťou mesta Ružomberok) a mestskou samosprávou, aký je vzťah obyvateľov k chalupárom a turistom? Ako zmenil UNESCO status obce každodenný život miestnych obyvateľov a aký vplyv má na občianske aktivity? Tento príspevok sa nepokúša nájsť odpovede, len naznačuje výskumné otázky a nové cesty štúdia kultúrneho dedičstva.

Vlkolínece

Vlkolínece je lokalita na strednom Slovensku v okrese Ružomberok, ktorá bola v roku 1977 vyhlásená Vládou SR za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry. Ako významný neporušený sídelný celok v rámci stredo európskeho územia bol Vlkolínece v roku 1993 v kolumbijskom Cartagene zapísaný do Zoznamu svetového dedičstva. Podľa pravidiel UNESCO zapísanie do zoznamu potvrdzuje výnimočnosť a univerzálnu hodnotu kultúrnych alebo prírodných lokalít, ktoré vyžadujú ochranu v prospech celého ľudstva.

Osada sa nachádza pod vrchom Sidorovo (nazývanom domácimi obyvateľmi Žiar) v Národnom parku Veľká Fatra v nadmorskej výške 718 m n. m. Jej geografická izolovanosť a ťažká dostupnosť mali vplyv na zachovanie jej architektúry, ale aj na demografický vývoj. Na konci roku 2012 žilo vo Vlkolínci len 19 obyvateľov v šiestich domoch (z celkového počtu 55 domov), ostatní obyvatelia sú chalupári z celého Slovenska. Časť stáleho obyvateľstva tvoria dôchodkyne (5), zvyšok sú občania v aktívnom veku (6), deti a mladí ľudia. Obyvatelia osady sa v minulosti zaoberali poľnohospodárstvom, pastierstvom a salašníctvom, drevorubačstvom, uhliarstvom a včelárstvom. Tradičné povolania prežili len v podobe voľnočasovej aktivity. Niektorí obyvatelia ešte chovajú ovce a kozy pre vlastnú potrebu, pestujú zeleninu v záhradkách, prežilo aj včelárstvo. Väčšina ľudí pracuje v Ružomberku a okolí, deti a mladí ľudia tiež chodia do škôl v meste (jednotriedka fungovala v osade do roku 1966). V osade počas dňa funguje malý obchod, ktorý je zároveň krčmou. Každú nedeľu a počas všetkých sviatkov sa v Kostole navštívenia Panny Márie koná svätá omša. Osada patrila pod ružomberskú rímsko-katolícku farnosť, v súčasnosti pod farnosť Biely Potok.

¹⁰ FABRE, Daniel – IUSO, Anna (eds.). *Les monuments son habités*. Paris : Maison sciences de l'homme, Collection Ethnologie de la France, 2009.

Vlkolínec a mesto Ružomberok

Vlkolínec je miestnou časťou mesta Ružomberok. V archívnych záznamoch sa po prvýkrát spomína v roku 1376 ako „ulica Vlkolínec“ mesta Ružomberok. V mestskom zastupiteľstve zastupovali osadu vždy dvaja zástupcovia (nazývaní starší, od roku 1718 boženici a od roku 1783 senátori).¹¹ V súčasnosti zastupuje Vlkolínec v mestskom zastupiteľstve jeden poslanec z časti Biely Potok. Vzhľadom na svoju izolovanosť ovplyvňovali historické vzťahy obce a mesta Ružomberok rôzne spory týkajúce sa právomocí, v 50. rokoch 20. storočia mesto dokonca uvažovalo o vysídlení všetkých obyvateľov do oblasti Lazín.¹² V súčasnosti sa mesto snaží túto svoju najslávnejšiu časť podporovať, napríklad aj tým, že financuje pravidelné autobusové spojenie dvakrát do dňa v pracovných dňoch, načasované na školskú dochádzku (18-miestny autobus), i mestské auto, ktoré zabezpečuje rôzne služby (vozí do obce poštárku, prípadne odvezie obyvateľov do mesta, do nemocnice a pod.). Stáli i prechodní obyvatelia Vlkolínca sú so svetom spojení aj prostredníctvom telefónu a internetu.

Najmä od roku 2005 hľadá mesto Ružomberok spôsoby správy a rozvoja osady, zakotvené v rôznych dokumentoch (napr. Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja 2007, Štatút Vlkolínec 2008, Manažmentový plán Vlkolínca 2009, Stratégia cestovného ruchu mesta Ružomberok 2010, Koncepcia Vlkolínca 2010). Na zasadnutí mestského zastupiteľstva 27. júna 2012 bol prerokovaný a schválený nový koncept správy Vlkolínca, ktorý zohľadňuje potreby trvalo udržateľného rozvoja Vlkolínca i potreby jeho obyvateľov a návštevníkov. Osadu od roku 2013 spravuje ružomberská radnica spolu s Občianskym združením Vlkolínec.

Podľa nového konceptu je za výber vstupného do osady UNESCO zodpovedné združenie, ktoré najlepšie pozná pomery a ľudí vo Vlkolínci. Päť percent z príjmov sa odvádza Liptovskému múzeu, 10 percent dostanú obyvatelia na kompenzácie, 75 percent združenie na mzdy, údržbu, organizáciu podujatí a obnovu objektov. Zvyšných 10 percent prípadne mestu na marketingové aktivity. Koncept predpokladá zriadenie pozície manažéra či správcu lokality, ktorý má byť prostredníkom medzi mestom a osadou a bude sa zúčastňovať na rokovaníach o osade.¹³ Prijatím tohto variantu správy Vlkolínca, ktorý presadzovali jeho obyvatelia a aktivisti, mesto presunulo veľkú časť právomocí priamo na osadu a na jej občianske združenie, čo považujú (niektorí) miestni za pozitívny posun vo vzťahoch mesta a jeho mestskej časti.

Obyvatelia a pamiatkari

Vlkolínec ako pamiatková rezervácia ľudovej architektúry a od roku 1993 aj pamiatka UNESCO na Zozname svetového dedičstva podlieha prísnyim pravidlám pamiatkovej starostlivosti. V praxi to znamená, že domáci obyvatelia a chalupári ne-

¹¹ DVORSKÝ, Peter. História. In: Svrček, Peter (ed.): *Vlkolínec*. Ružomberok : Mesto a SOVA, 2008.

¹² DVORSKÝ, ref. 11, s. 6.

¹³ SITA. *Vlkolínec bude mať od roku 2013 novú správu*. 14. júl 2012; <http://liptov.sme.sk/c/6454828/vlkolinec-bude-mat-od-roku-2013-novu-spravu.html> (12. 10 2012).

môžu vykonávať žiadne stavebné úpravy bez povolenia „pamiatkarov“. Počas rozhovorov v osade sa miestni sťažovali najmä na nejednotný „meter“, podľa ktorého sa niektorým majiteľom dovoľí viac než iným. Pri prechádzke osadou udrú do očí viaceré „výnimky“, niektoré z čias socializmu, iné súčasné (murovaná „kocka“ na hornom konci osady, nové drevenice so strešnými oknami). Nie je možné zastaviť vývoj, ale takisto je nemysliteľné znižovať latku pamiatkarských kritérií. V obci síce platí stavebná uzávera, ale nie úplná. Existujú návrhy dobudovať časť obce, ktorá v roku 1944 vyhorela a nikdy nebola obnovená. Najviac sa však domáci sťažujú na „šikanovanie“ zo strany pamiatkarov pri drobných úpravách, ako napríklad oprava strechy či plotu, alebo predpisy pri vešaní bielizne, ktoré znepríjemňujú každodenný život. V médiách rozprúdil debatu aj zákaz fajčenia a manipulovania s ohňom pre návštevníkov, ktorý je súčasťou požiarnych smerníc štatútu Vlkolínca a mestské zastupiteľstvo ho schválilo s platnosťou od 1. júna 2012. Verejná debata sa točila najmä okolo právnej dilemy, či domáci môžu fajčiť, ak v celej lokalite platí prísny zákaz fajčenia pre návštevníkov.

Na menšie opravy pamiatkových objektov prispieva čiastočne mesto (z prostriedkov z vyzbieraného vstupného), pri väčších opravách obyvatelia žiadajú finančné dotácie z Ministerstva kultúry SR cez program *Obnovme si svoj dom* (podľa výpovedí miestnych obyvateľov väčšinou úspešne). Pri každej obnove má však hlavné slovo pamiatkový úrad, ktorý určí, čo je a čo nie je „pôvodné“ a dovolené. Väčší priestor by si v tejto súvislosti zaslúžila odborná debata, ktorá prebieha na úrovni UNESCO v súvislosti s konceptom autenticity, ktorý je jedným z kritérií na zapísanie pamiatok do zoznamu. Do akej miery je pamiatka, pamiatkový objekt autentický; čo sú hlavné aspekty autenticity a integrity (pôvodný materiál, technika zhotovenia, štruktúra, funkcia a pod.). Tzv. „Nara dokument o autenticite“ (*Nara Document on Authenticity*), prijatý UNESCO-m v roku 1994, uznáva, že autenticita je zakorenená v určitých sociokultúrnych kontextoch, odráža špecifické hodnoty, a preto ju možno chápať a hodnotiť len v rámci týchto konkrétnych kontextov a hodnôt. Zároveň autenticita nie je nemenná, ale je to stále sa meniaci proces.¹⁴ Väčšina nehnuteľných pamiatok odráža zmeny doby, prešla mnohými prestavbami a nesie v sebe stopy historických epoch a míľnikov i architektonické štýly rôznych období. V tomto kontexte sa potom možno pýtať, či je nutné trvať na zmene škridlovej strechy na šindľovú, ak takáto strecha ako prvá v osade existovala na dome už pred sto rokmi? Nepolemizujem, ale otázka je to zaujímavá a hodná širšej odbornej debaty.

Obyvatelia a turisti

Žiť „v dedičstve“, čiže priamo v kultúrnej pamiatke vyhľadávanej turistami z celého sveta, nie je vždy jednoduché, najmä ak ide o takú maličkú osadu, akou je Vlkolínek s devätnástimi obyvateľmi. Pri príchode do Vlkolínca v ktorýkoľvek deň letnej sezóny vítajú návštevníka desiatky áut z celého sveta. Pri mojej návšteve

¹⁴ LABADI – LONG, ref. 3. s. 71-75.

v júli 2012 pred vstupom do osady parkovali autá so štátnymi značkami A, B, CZ, D, HU, F, FI, GB, GR, B, NL, PL i SK. Lokalitu v sezóne navštívili podľa odhadov okolo 100 000 až 120 000 návštevníkov, z toho je približne 40 – 50 000 platiacich návštevníkov. Presné čísla nie je možné zistiť, pretože vstupné sa v sezóne vyberá len od 9. do 17. hodiny pri jednom (dolnom) vstupe do osady, mimo sezóny len cez víkendy. Vstup do osady je možný aj inými cestami – turisti, ktorí prichádzajú pešími trasami z iných strán, vstupné neplatia. (Len pre porovnanie: počas celého roka 2011 navštívilo SNM v Martine 13 223 platiacich návštevníkov, Múzeum slovenskej dediny v Martine vyše 39 000 návštevníkov). Domáci sú na svoju lokalitu pyšní a v miestnej Galérii s hrdosťou ukazujú mapu sveta s vyše 120 špendlíkmi na všetkých kontinentoch symbolizujúcimi návštevníkov krajín, ktorí navštívili Vlkolíneec. Zároveň sa sťažujú, že najmä počas letnej sezóny je ich bežný každodenný život vo veľkej miere ovplyvnený turistami, ktorí vchádzajú do dvorov, nakúkajú do domov a do značnej miery narúšajú ich súkromie. Nepomáhajú ani početné výstražné tabule s nápismi: „*zákaz vstupu*“, „*súkromný pozemok*“, „*tu strážim ja*“ s obrázkom psa či „*nevstupovať*“ pri vstupe do osady, na plotoch a bránach, ani upozornenia na vstupenke, ktoré, aj keď sú pochopiteľné, nepôsobia na návštevníka veľmi priateľsky. Ako pre noviny povedala staršia občianka: „*Sme tu ako cvičené opice. Samozrejme, že nás to obťažuje, ale čo máme robiť, keď tu chceme žiť*“.¹⁵ Jeden z domácich respondentov však vyjadril aj iný názor: „*Tunajší ľudia vždy žili v izolovanosti a cudzích si k sebe veľmi neprípúšťali. Nie sú na to zvyknutí. Pritom by mohli na otvorenejšom prístupe k návštevníkom pekne zarobiť, keby ich pozvali do kuchyne a predávali napríklad domáce výrobky z tradičnej kuchyne. Potom by mohli celú zimu už len spať...*“

Na druhej strane veľký počet turistov znamená pre osadu značný ekonomický príjem. Len v turistickej sezóne roku 2012 vyzbieralo občianske združenie (pod mandátom mesta Ružomberok) 62 000 € na vstupnom (pričom vstupenka pre dospelého stojí 2 €, pre dieťa 1 €). Aj keď sa vybrané prostriedky delili medzi mesto, občianske združenie a Liptovské múzeum, predsa najväčšia časť prostriedkov ostáva alebo sa vracia v rôznej podobe (služby, marketing, reklama) samotnej osade Vlkolíneec.

Občianske združenie Vlkolíneec

Občianske združenie Vlkolíneec¹⁶ vzniklo v marci roku 2001 z podnetu niekoľkých obyvateľov Vlkolínca. Združuje organizácie a ľudí, ktorí majú záujem o ochranu, rozvoj a obnovu Vlkolínca. Cieľom je získanie prostriedkov na obnovu Vlkolínca, ale aj oživenie občianskych aktivít a kultúrno-spoločenského života. Združenie sa snaží obhajovať potreby obyvateľov v spolupráci s mestom Ružomberok. Členovia združenia sú dobrovoľníci, ktorí sa s nadšením snažia o rozvoj a zviditeľňovanie Vlkolínca. Počas sezóny od apríla do konca augusta organizujú veľké množstvo ak-

¹⁵ VRAŽDA, Daniel. Vlkolíneec bráni turistom fajčiť. In: *SME*, 22. 6. 2012; <http://liptov.sme.sk/c/6430338/vlkolinec-brani-turistom-fajcit.html>. (11.11.2012).

¹⁶ <http://www.vlkolinec.sk/vsk/obcianske-zdruzenie/zakladne-informacie>

tivít pre verejnosť od kultúrnych cez športové až po ekologické podujatia. Len v letnej sezóne roku 2012 sa vo Vlkolínci uskutočnilo 25 podujatí, ktoré zahŕňali ukážky rôznych remesiel, hudobné podujatia, súťaž v ručnom kosení kosou, kalendárne zvyky a v decembri verejnú vlkolínsku zabíjačku a vlkolínske Vianoce.

Združenie organizuje s dobrovoľníkmi z osady a okolia aj podujatia zamerané na ochranu prírodného a kultúrneho prostredia (kultúrnej krajiny), ako sú čistenie potoka tečúceho priamo cez obec a studničiek v okolí, oprava drevených žľabov, úprava turistických chodníkov a stavanie prístreškov pre turistov, pravidelné kosenie lúk a pôvodných polí, zber odpadkov, úprava okolia pred a po kultúrnych akciách. Dôležitou aktivitou sú aj dobrovoľnícke rekonštrukčné práce menšieho rozsahu (výmena alebo doplnenie chýbajúcich drevených šindľov, nátery turistických prístreškov a lavičiek amfiteátra, opravy plotov a bráničiek, údržba pamiatkových objektov, parkoviska a prístupovej cesty do Vlkolínce. Združenie spravuje aj webovskú stránku a podieľa sa na propagácii osady. Ako povedal jeden z respondentov, „bez združenia by tu nebolo nič“.

Občianske združenie sa zapája aj do grantových projektov. V roku 2012 združenie získalo bonusový finančný grant z grantového programu Slovenského plynárenského priemyslu *Dedičstvo regiónov*, vďaka ktorému zriadilo v roku 2013, *Roku UNESCO vo Vlkolínci* (20. výročie zápisu), bačovskú expozíciu a zorganizovalo niekoľko sprievodných podujatí.

Z dostupných materiálov aj z rozhovorov s miestnymi obyvateľmi je zrejmé, že združenie významne prispelo k oživeniu občianskeho života, ako aj k oživeniu kultúrno-spoločenského kalendára Vlkolínce. Status, ktorý obci priniesol zápis do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, znamenal pre miestnych i prechodných obyvateľov veľkú zmenu. Či je to viac zmena pozitívna alebo negatívna, ostáva otvorenou otázkou pre domácich obyvateľov i odborníkov.

Záver

UNESCO lokality sú pýchou každého štátu. Sú zdrojom národnej i lokálnej hrdosti, ale zároveň sa stávajú aj komoditou turistického priemyslu a zdrojom veľkých ekonomických príjmov. Pri prechádzke Vlkolíncom sa návštevník neubrání protichodným pocitom. Niekoľko desiatok malebných dreveníc, 19 obyvateľov a v priemere okolo stotisíc návštevníkov za sezónu, ktorí sa priamo pred vstupnú „bránu“ do Vlkolínce dostanú autom jedinou prístupovou cestou cez územie Národného parku Veľká Fatra. O trvalej udržateľnosti tejto vzácnej pamiatky a jej okolia možno pochybovať.

Kultúrne dedičstvo je dôležitým a žiadaným turistickým artiklom. Turizmus sa vďaka zvýšenému záujmu o aktívne poznávanie kultúrno-historických špecifik rôznych geografických regiónov a záujmu o každodenný spôsob života ľudí v konkrétnom prostredí stal najväčším a najvýnosnejším globálnym priemyslom. Cieľom „postmoderného“ turistu už nie je slnko, more a piesok, ale práve poznávanie života

a kultúry ľudí v rôznych, neraz odľahlých oblastiach.¹⁷ Turizmus tak prispieva k posilňovaniu identity, hrdosti, sebadôvery a solidarity lokálnych obyvateľov, ktorých obec je turistickou destináciou. Podľa Boissevaina vyvoláva prítomnosť cudzích návštevníkov automaticky dichotómiu *my – oni* alebo *domáci – cudzinci*, ktorá je súčasťou formovania lokálnej identity. Domáci si uvedomujú svoju odlišnosť od cudzích návštevníkov, ktorí prišli spoznávať a obdivovať „ich“ dedinu, prírodu a kultúru, čo sa stáva zdrojom lokálnej hrdosti.¹⁸ Mnohé turistické lokality a komunity objavili samy seba práve vďaka turistom. Uvedomili si svoju jedinečnosť a osobitosť, prebudili svoju identitu a posilnili pocit vzájomnej spolupatričnosti. Je to aj prípad Vlkolínca?

Sledovanie vzťahu významných lokalít kultúrneho dedičstva a globalizácie (pričom aktivity UNESCO možno považovať za súčasť globalizačných procesov) je určite téma, ktorú by si súčasná etnológia, sociálna a kultúrna antropológia mali všímať. V súčasnosti počúvame časté lamentácie o hrozbe globalizácie a strate kultúrneho dedičstva. V Knihe návštev v informačnom centre vo Vlkolínci tiež nájdeme mnohé takéto vyjadrenia: „*Krásné. Škoda, že je to mizajúci svet.*“ Je to práve ten miznúcí svet, ktorý je lákadlom pre väčšinu návštevníkov. Možno predpokladať, že Vlkolínec bude priťahovať stále viac návštevníkov, keďže sa odhaduje, že turizmus zameraný na kultúrne dedičstvo bude v nasledujúcich desaťročiach rásť. Je nevyhnutné, aby stratégie manažmentu turizmu v lokalite Vlkolínec brali do úvahy udržateľnosť tejto vzácnej pamiatky a hľadali optimálne riešenia, ktoré budú prijateľné tak pre domácich obyvateľov, ako aj pre návštevníkov.

Cultural History and Globalisation: A Tale of a UNESCO World Heritage Site

Alexandra Bitušíková
Summary

The paper deals with the impact of globalization on cultural heritage. In the first part, it analyses the role of the UNESCO as the key factor in the process of the preservation and revitalization of cultural heritage and in fostering international agreements and declarations on world heritage. On the one hand, UNESCO tries to protect world cultural heritage against forces of globalization, on the other hand, it is itself a strong global actor that defines common policies and practices in the preservation of world heritage. The paper presents a range of opinions of world experts on the problem of globalization and cultural heritage. The second part of the paper brings preliminary results of empirical research in Vlkolínec in Central Slovakia that has been a UNESCO World Heritage Site since 1993. Its objective is to study

¹⁷ BOISSEVAIN, Jeremy. Consuming the Other: Globalization and Mass Tourism in Malta. In: *Focaal. Globalization/Localization: Paradoxes of Cultural Identity*, 1997, č. 30-31, s. 107 – 119.

¹⁸ BOISSEVAIN. ref. 17, s. 111.

the impact of the UNESCO status on every-day life in the village. Vlkolíneec is not a museum, but a living village with well-preserved wooden architecture and 19 inhabitants. The place is annually visited by approximately 100.000 visitors from all over the world who try to get close to local people, visit their houses and take pictures. This has a disturbing influence on the everyday lives of the people living in the village and causes a number of problems in host and tourist interactions. The paper addresses the question of sustainability of heritage as well as of the management of sustainable tourism in the UNESCO World Heritage Site of Vlkolíneec.

Použitá literatúra a pramene

- BOISSEVAIN, Jeremy. Consuming the Other: Globalization and Mass Tourism in Malta. In: *Focaal. Globalization/Localization: Paradoxes of Cultural Identity*, 1997, č. 30-31, s. 107-119.
- CLEERE, Henry. The Uneasy Bedfellows: Universality and Cultural Heritage. In: *Destruction and Conservation of Cultural Property*. Layton, R. – Stone, P. G. – Thomas, J. (eds.). London – New York : Routledge, 2001, s. 22-29.
- DVORSKÝ, Peter. História. In: Svrček, Peter (ed.): *Vlkolíneec*. Ružomberok : Mesto a SOVA, 2008.
- FABRE, Daniel – IUSO, Anna (eds.). *Les monuments son habités. Paris : Maison sciences de l'homme, Collection Ethnologie de la France*, 2009
- HERZFELD, Michael. *Mere Symbols. Anthropologica*, 50, 2008, s. 146-155.
- LABADI, Sophia – LONG, Colin. *Heritage and Globalisation*. London and New York : Routledge, 2010
- LOGAN, William S. Globalising Heritage. World Heritage as a manifestation of Modernism, and Challenges from the Periphery. In: *Twentieth Century Heritage: Our Recent Cultural Legacy*. Proceedings of the Australian ICOMOS National Conference 2001, 28 November – 1 December 2001. Jones, D. (ed.). Adelaide, Australia : University of Adelaide and Australia ICOMOS, 2001, s. 21-35.
- LOWENTHAL, David. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge University Press, 1998
- SITA. *Vlkolíneec bude mať od roku 2013 novú správu*. 14. júl 2012; prístup 12. októbra 2012: <http://liptov.sme.sk/c/6454828/vlkolinec-bude-mat-od-roku-2013-novu-spravu.html>
- TURTINEN, Jan. *Globalising Heritage – On UNESCO and the Transnational Construction of a World Heritage*. Stockholm : SCORE (Stockholm Center for Organisational Research), Rapportserie No. 12, 2000
- VRAŽDA, Daniel. Vlkolíneec bráni turistom fajčiť. In: *SME*, 22. 6. 2012; prístup 11.11.2012 z: <http://liptov.sme.sk/c/6430338/vlkolinec-brani-turistom-fajcit.html>.